

YEREL KÜLTÜRÜN AYAK SESLERİ: YENİ GERÇEKÇİLİK AKIMI DOĞRULTUSUNDA *DONDURMAM GAYMAK* FİLMİ

Dr. Hüseyin ÇELİK

ABSTRACT

This article examines the main themes, constructed identities and their presentation in the film *Dondurmam Gaymak*, an example of Turkish Neo Realism. The main themes identified in this movie include: Aegean Region: The Cradle of Ancient World Culture, Local Extinction After Globalism, Neo- Realism and Native Actors and Actresses, and Suicide: Disaster of The Social and Individual. These themes are analyzed in terms of neo realism and discussed within the framework of the director's ideas. This article argues that the film is an important instrumental product for describing the Aegean Culture.

Key Words: Dondurmam Gaymak, Yüksel Aksu, Neo Realist Movie.

ÖZET

Bu makalede bir Türk yeni gerçekçilik akımı sinema örneği olan *Dondurmam Gaymak* filmindeki ana temaları, inşa ettiği kimlikleri ve bunların sundukları incelendi. Öncelikle filmdeki ana temalar oluşturuldu. Bu temalar: Kadim Dünya Kültürünün Beşiği: Ege, Küreselleşme Sonucu Yerel Yokoluş, Yeni Gerçekçilik ve Doğal Oyuncular, İntihar: Kişisel ve Toplumsal Felaket. Ardından, bu temalar yeni gerçekçi sinema akımı açısından analiz edildi ve yönetmenin fikirleri¹ çerçevesinde tartışıldı. Bu filmin Ege kültürünü anlatmak için oldukça işlevsel bir yapıt olduğu sonucuna varıldı

Anahtar Kelimeler: Dondurmam Gaymak, Yüksel Aksu, Yeni Gerçekçi Sinema

Giriş

2006 yılında çekilen yönetmenliğini Yüksel Aksu'nun yaptığı *Dondurmam Gaymak* filmi işlediği temalar ve yeni gerçekçi sinema akımı ile bağlantısı nedeniyle dikkat çekmiştir. Son yıllarda birçok Türk filminin yapılması ile birlikte özgün sinema yapımları ortaya çıkmıştır. Bu ürünler çeşitli sinema akımlarının izlerini taşımaktadır. Akımlardan birisi olan yeni gerçekçilik sinema akımı Türk sinemasını uzun yıllardan beri etkilemektedir. Yıllarca toplumsal gerçeklik özelliklerine sahip olan filmlerde kent yaşamı ve bireyin ruhsal yaşamı konu edilmiştir. Örneğin Nuri Bilge Ceylan'ın *Uzak* filminde bir insanın kimliğini, geçmişini, yaşamını tüm sadeliğiyle anlatması ve

¹ *Dondurmam Gaymak* filminin İzmir'deki galası yapıldıktan birkaç gün sonra yani 1 Aralık 2006 tarihinde Gazeteci Güleğül Uslu ile bu makalenin yazarı, Yönetmen Yüksel Aksu ile bir mülakat yapmıştır. Mülakatın bir kısmı 15 Aralık 2006 Cuma günü İzmir'de yayımlanan *Yeni Asır* gazetesinin "Sarmaşık" ekinde bulunmaktadır. Bu mülakattaki Aksu'nun görüşleri bu makalede yer almaktadır.

karakterleri tüm doğallığıyla olduğu gibi yansıtması dikkat çekicidir. Ahmet Uluçay *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak* filminde kendi köyünden amatör oyuncularla yerel kültür çerçevesinde gerçekliği yakalamak istemiştir. Zeki Demirkubuz *Kekleme Odası* filminde oyunculuk tecrübesi olmayan insanlara rol vermiştir. Gerçekçiliği yakalamayı hedefleyen yönetmen Yüksel Aksu'nun *Dondurmam Gaymak* filminde başrolde oynayan Turhan Özdemir'in dışındaki oyuncuların yerel halktan olması nedeniyle sinemada yeni gerçekçilik akımının tekrar keşfedilme döneminin başladığı görülmektedir.

Yeni gerçekçilik akımının özelliklerinden yola çıkarak yerel kültürün işlendiği Yüksel Aksu'nun *Dondurmam Gaymak* filmi, izleyenleri konusu, oyuncularını, mesajları bakımından bu akımın anavatanı İtalya'ya götürmektedir. İtalya'da ortaya çıkan yeni gerçekçilik akımına göre film çekimleri gerçek hayatta olduğu gibi yapılmalı ve belgesel sinema ile aynı tarz oluşturulmalıdır. İtalyan yeni gerçekçi filmlerinde “önerilen” bu yeni gerçekçilik, kişilerin toplumsal, insancıl gerçekleri üzerine de bir araştırmadır ve bu şekilde İtalyan gerçeği irdelenmek istenmektedir (Vincenti, 2008: 87). Bu akıma ait sinema filmlerinde kamera doğal ortama taşınarak doğal oyuncular kullanılmış ve şehirlerden kasabalara dek doğal insan yaşamı olduğu gibi çekilmiştir. Oyuncular o anın bir parçası olmuşlar ve doğaçlama yapmışlardır. Öykü yerine olay olduğu gibi kurgulanmadan görüntülenmiştir. Bu sinema filmlerinde fakirlik, işsizlik, faşizmin kötülenmesi, az gelişmişlik, kırsal kesimin sorunları, kadın sorunları, savaş sonrası ekonomik ve sosyal sorunlar konu edilmiştir. Luchino Visconti'nin *Tutku* (1943), *Yer Sarsılıyor* (1948), Roberto Rossellini'nin *Roma Açık Şehir (Roma Citta Aperta, 1945)* ve Vittorio De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları (Ladri di Bicicletta)*² filmleri bu akımı yansıtan sinema filmleridir. *Roma Açık Şehir* filminde yeni yapım teknikleri uygulanmış ve sessiz çekilerek diyaloglar sonradan kaydedilmiştir. Bu film yeni gerçekçilik akımının doğuşunu ifade etmektedir (Brunetta ve Parzen, 2003: 119). De Sica'nın 1948 yılında yaptığı *Bisiklet Hırsızları* filminde tek varlığı olan bisikletini çaldıran bir insanın çaresizliği anlatılmaktadır. Film o dönemdeki İtalyan halkının günlük yaşantısından ibarettir. Filmin hiçbir sahnesi stüdyoda çekilmemiştir. Oyuncular sokakta seçilmiş sıradan, yoksul insanlardır. Profesyonel olmayan oyuncuların

² Filminde De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları* filmine gönderme yapılmaktadır. Ali Usta dondurma motoruna benzin almak amacıyla kasaba dışındaki benzin istasyonuna uğrar. İçeride elinde videonun uzaktan kumandası ile Vittoria de Sica'nın *Bisiklet Hırsızları*'ni izleyen entelektüel görünümlü bir genç oturmaktadır. Önünde yeni gerçekçilik ile ilgili başka dergi ve kitaplar bulunmaktadır.

kullanımı sinema ana akımının dayattığı yıldız olgusuna bir karşı çıkmadır. *Bisiklet Hırsızları* filminde oyuncunun filminden çıkarılması, filmin gerçek yaşam ile bağlantısını kuvvetlendirirken kurgunun önemini azaltmaktadır (Bazin, 2007: 180). Bu filmde dramtizasyonda yeni kodlar ortaya konmuştur. Yeni kamera açıları ile insanın kameraya tam olarak hükmetmesinin sağlanması için gerçekliğin her unsurunun görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Sıradan insanın gözüyle sinema tekrar görselleştirilmiş ve böylece sinema salonlarına çok sayıda izleyicinin çekilmesi mümkün hale gelmiştir (Brunetta ve Parzen, 2003: 121).

Aslında yeni gerçekçiliğin kimi öğeleri İtalyan sinemasında daha önceden filizlenmeye başlamıştır. Ama yeni gerçekçilik, gerçeği yeni ve değişik yollarla, kendinden önceki sinemanın kullandığı biçim ve araçlardan farklı, yeni bir yorumla ele almıştır (Verdone, 1967: 18). Yeni gerçekçi sinemacılar, yaşamın gerçeğe en yakın görünümünü yakalayıp sunmayı amaçladıklarından, zaten stüdyo yapaylığına, ünlü oyunculara ve alışlagelmiş senaryolara, yapmak istedikleri filmlerin doğası gereği karşı çıkmışlardır. Ama yine de, parasal sınırlılıklar yeni gerçekçi filmlerin yalın, açık seçik bir anlatım kazanmasında etkili olmuştur (Marcorelles, 1973: 38).

Dondurmam Gaymak filmi Türkiye’de 24 Kasım 2006 tarihinde gösterime girdi ve birçok kişi tarafından izlendi.³ Filmin Ege kültürünü mizahi bir biçimde görselleştirmesi, bunu yaparken doğal oyuncuları kullanarak yapması seyircinin ilgisini çekmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda birçok ödül almasına⁴ rağmen bu filmle ilgili yeterince inceleme yapılmamıştır. Bu bağlamda akademik alanda bilgi birikimine katkıda bulunması amacıyla, filmin konusundaki temel temalar belirlenmiştir. Bu temalar ortaya konmuş ve yönetmen Yüksel Aksu’nun görüşleri doğrultusunda film incelenmiştir. Yeni gerçekçi sinema akımını belirleyen unsurların filmdeki temel temalarda mevcut olup olmadığı sorgulanarak filmin yapısının belirlenmesi amaçlanmıştır.

³ Toplam Hasılat: 4.591.559 TL ve Toplam Seyirci: 636.823
http://www.sinematurk.com/film_genel/9097/Dondurmam-Gaymak (2 Ocak 2010)

⁴ 25. İstanbul Film Festivali Jüri Özel Ödülü , 13. Altın Koza Film Festivali 2006 - Jüri Özel Ödülü , 13. Altın Koza Film Festivali 2006 - En iyi erkek oyuncu ödülü , 13. Altın Koza Film Festivali 2006 - Halk Ödülü , 4. Newyork Queens Uluslararası Film Festivali ABD - En İyi Yönetmen , 4. Newyork Queens Uluslararası Film Festivali ABD - En İyi Komedi Filmi, HBO Komedi Filmleri Festivali - ABD - En İyi Yabancı Film, 2. İsmail Dümbüllü Ödülleri - En İyi Film, Ayrıca 79. Akademi Ödülleri (Yabancı Oscar Adayı). http://tr.wikipedia.org/wiki/Dondurmam_Gaymak (2 Ocak 2010)

Yöntem

Çalışma, filmin içeriğinde belirlenen dört adet temayı yeni gerçekçilik sinema akımı bağlamında ele alan niteliksel bir incelemedir. Bu temalar filmin görüntüleri ve senaryosu incelenerek oluşturulmuştur. İçerikteki temalar ile ilgileri verileri toplamak ve analiz etmek için bu filmle ilgili çeşitli değerlendirmeler, yazılar, röportaj ve mülakatlar incelenmiştir. Bu yazılar filmle ilgili oluşturulan temalar çerçevesinde yorumlanarak bu doğrultuda sonuçlara varılmıştır.

Filmin Temel Temalarında İşlenenler

Filmi yeni gerçekçilik sinema akımı çerçevesinde değerlendirmek için "Ege: Kadim Dünyasının Beşiği, Küreselleşme Sonrası Yerel Yokoluş, Yeni Gerçekçilik ve Doğal Oyuncular ile İntihar: Toplumsal ve Kişisel Felaket" temaları üzerinde durulacak ve yönetmen Yüksel Aksu'nun görüşlerinden yararlanılarak bu temalar değerlendirilecektir.

Ege: Kadim Dünya Kültürünün Beşiği

Filmde Ali Usta (Turhan Özdemir), Muğla'nın bir sahil kasabasında dondurmacılıkla geçinmektedir. Bir yandan gün geçtikçe büyüyen hazır dondurma sektörüne karşı dondurmasının reklamını Muğla'dan yayın yapan yerel bir televizyon kanalı aracılığıyla yapmaya çalışırken, bir yandan da bankadan aldığı kredi ile yeni aldığı dondurma motoruyla köy köy dolaşmaktadır. Dondurma motorunu bıraktığı yerde bulamayan Ali Usta öfkeden delirir ve motorunu, kendisini yok etmek isteyen hazır dondurma şirketlerinin çaldığını düşünerek tek tek bayilerden motorunun hesabını sormaya başlar. Oysa motorunu çalanlar kasabanın haylaz çocuklarıdır. Filmde doğallık, sahicilik ve sıradan insanlar belgesel tarzda gösterilmektedir. Bu film, geleneksel taşra algısı olan şiddet ve kan davası gibi olgular yerine taşrayı tüm çıplaklığı ve yalınlığıyla göstermeyi amaçlamıştır. Filmde yönetmen "Gerçek taşrada bunlar da var" düşüncesini aktarmaya çalışmıştır.

Filmde Ege kültürü ile birlikte Anadolu kültürünün geçmişten günümüze birçok kültürle iç içe olduğu ve böylece bir kültür mozaği oluşturarak insanları zenginleştirdiği vurgulanmaktadır. Bu filmde şakalar, deyişler, müzik, gelenek ve

görenekle birlikte halk kültürü vurgulanmıştır. Aksu'nun, bu doğrultudaki düşünceleri şunlardır:⁵ Ülkenin damarında bir kültür potansiyeli var. Benim filmim Queens'te en iyi Komedi Filmi Ödülünü aldı. Bu filmi izleyenlerden Amerikalılar da çok güldü. İtalyanlar da çok güldü. Bir de şey dediler. Siz bayağı mizahlı bir toplummuşsunuz. Ben de dedim ki dünya komedyaları Anadolu'da başladı. Dünya Tragedyaları da Anadolu'da başladı. Biz Nasrettin Hocaların, Bektaşî fıkralarının, Karadeniz fıkralarının, Hacivat Karagözlerin, tuluatçıların, orta oyuncularının çocuklarıyız. Köy seyirlik oyunlarının çocuklarıyız. Ne demek sizde mizah var mı yok mu? Mizahı beş tane adamın eline terk edersiniz. Türkiye'de merkezi anlamda öyle algılarlar. Ya da Türkiye'nin sürekli kara yüzünü, namus cinayetlerini, şiddetini anlatırsanız öyle algılarlar. Yoktur demiyorum. Yadsımıyorum ama “biz neşeli bir toplumuz”u da anlatmamız lazım. Biz de yalan söylemedik. Ben kendi bölgemin çok neşeli olduğunu biliyorum. Ne kadar fakir olursa olsun. Gıkları çıkmaz. Akşama kadar birbirleriyle maytap geçerler. Sloganımız şu: Bu benim filmim olmaktan çıktı; başta Ege'nin, sonra da Türkiye'nin filmidir. Sonra da bütün Ortadoğu coğrafyasının filmidir. Sahip çıksınlar filmlerine. Benim için en büyük sponsor şu anda seyirci. Gitsinler seyretsiner, beğenmezlerse başkalarını engellesinler. Beğenirlerse de mutlaka başkalarını göndersinler. Niye Ege? Niye Ege taşrası? Bu Türkiye'ye bir önermedir. Dünyaya da bir önermedir. Çünkü Ege gelenekle modern hayatı çok iyi nüksetmiştir. Hem geleneksel değerlerine, kadim değerlerine sahiptir. Hem de çağdaş uygar dünyanın değerlerine sahiptir. Ege'de kolay kolay dövüşen adam bulunmaz. Ayda yılda dövüşen adamı “mızımız” diye dışlarlar. Ege'de meyhane ile cami yan yanadır. Ege'de başörtülüyle yemenili aynı zamanda bikinili yan yanadır. Akşam beraber bürülce yerler. Beraber yemek yerler. Ege demokratik, laik bir uygarlığın toplum içerisinde iyice sindirilmiş halidir. Bu önermedir bence. Batıya açılan bir penceredir.

Yönetmen konu olarak bir Ege kasabasındaki insanların yaşantısını seçtiğini vurgulayarak halkın binlerce yıllık oyuncu geçmişinin olduğunu belirtmektedir. Ege kültürünün dünya kültürünün kaynağı olduğunu belirten yönetmen filmde bu unsurlara yer vermiş ve yörede yaşayan insanların bu özelliklerinin devam ettiğini belirtmiştir. Böylece yönetmen, Ege kültürünün hümanizmi yücelten değerlerine gönderme yapmakta ve Ege'nin batının modern değerleri ile doğunun geleneksel değerleri

⁵ G. Uslu ve makale yazarının yönetmen Yüksel Aksu ile yaptığı mülakattan alınmıştır.

arasında bir köprü olduğunu söylemektedir. Yeni gerçekçi sinema akımında yerel kültür sıklıkla konu olarak seçilmiştir. Örneğin yönetmenliğini De Santis'in yaptığı *Acı Pirinç* (Riso Amaro, 1949) filmde kırsal kesimin sorunları işlenmiştir (Biryıldız, 1998: 69). Bu filmde pirinç bir yiyecektekenden öte bir kültürel anlam taşımaktadır. Filmde İtalyan yerel kültürü ayrıntılı diyaloglarla işlenmiştir.

Küreselleşme Sonrası Yerel Yokoluş

Son yıllarda kültürel alanda olağan dışı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm küreselleşme, neoliberalizm gibi adlarla ifade edilmektedir. Öncelikle tanıdık yapılar ve alışkanlıklar zayıflamakta, yeni ve alışık olunmayan olanaklara doğru yol alınmaktadır. Küreselleşme uluslararası ve endüstrileşmekte olan bir dünya ekonomisinin liderliği konumuyla ilgilidir (Hall, 1991: 19). Küreselleşmenin başka bir özelliği ise, oldukça farklı bir nedenden, gittikçe artan uluslararası bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Küreselleşmenin daha evvelki bir aşamasında kalmış olan eski kimlik erozyona uğramaya başlamaktadır. Böylece ulus devletin ve onunla bağlantılı ulusal kimliklerin erozyonunun önemini göz önünde bulundurmaya gerekmektedir. Ulus devlet zayıfladığında, daha az inandırıcı ve daha az güçlü olmaya başladığında, buna verilen tepkinin aynı anda iki ayrı yoldan yayıldığı görülmektedir. Ulus devletin hem üstüne çıkılmakta, hem de altına inilmektedir. Aynı anda hem küresel hem de yerel olunmaktadır. (Hall, 1991: 23-24).

Küresel kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının egemenliğindedir. Dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen, tüm dillerde anında konuşan görüntünün egemenliğindedir. Popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşasının, görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin egemenliğinde. Televizyonun ve sinemanın, görüntünün, görselleşmenin ve kitle reklamcılığının sunduğu tarzların egemenliğinde (Hall, 1991: 27). Küreselleşme hem Batı kaynaklıdır, hem de homojenleşmiştir; yani her tarafta aynıdır. Küreselleşmeye tepki kendi kültürünün kaybedilme tehlikesine karşı olan bir tepkidir. Yerelin özneleri başka bir yerlerde yazılmış gibi görünen devasa bir kültürle, ekonomiyle ve tarihlerle yüz yüze kalmıştır. Bunlar, kıtalar arasında da inanılmaz hızlarla aktarılmaktadır (Hall, 1991: 33).

Filmde küreselleşme ile birlikte aktarılan bu kültürün ve ekonomik düzene karşı Ali Bey'in tepkisi aktarılmaktadır. Dondurmacı Ali Bey'in rakipleri hazır dondurma endüstrisidir. Bu endüstri geleneksel yöntemlerle yapılan yerel dondurma üreticilerini yok etmekte ve kendi ürünlerini halka dayatmaktadır. Ali Bey bu dev endüstriye karşı onların yöntemleri ile savaşmayı seçer. Bunun için bir yerel kanala reklam verir. Ali Bey hazır dondurma üreticilerinden yani küresel kapitalizm ile büyüyen çokuluslu şirketlerden şikayetçi olmasına rağmen sağ partilere oy veren bir aile geleneğinden geldiğini söylemektedir (Aksu, 2007: 106). Filmde “komünist” olarak adlandırılan kişi ile yaptığı diyaloglarda küresel kapitalizm ile ilgili sorunlar dile getirilmektedir:

Komünist: Şimdi bak, adamların bin ineği, bin dönüm tarlası, bin kişilik fabrikası vardır. Yemi tarlasından, sütü mandrasından, üç gurusu maliyetten elde eder. Kendi fabrikasından imal yapıp kendi bazar ve dağıtım ağıyla satar. Reklamı, promosyonu da icabında kendi televizyonundan, gastesinden yapar. Senin anlıycan, onlarda bin dönüm tarla, bin inek, bin çalışan, bin kamyon, bin çeşit dalavere, bir inek, bir tarla, bir çırak, bir motur var. Onu da çaldırılmışsın (Ali irkilir) Adamlar Türkiye çapında satış yapıp dururlar. İlla ki icab ederse sadece Ula'da kamyon kamyon bedava dondurma dağıtıverirler, gene seni süpürüler (Aksu, 2007: 108).

Küreselleşme mal ve hizmetlerin, enformasyon ve iletişim ürünlerinin sınır tanımadan ülkeler arasında serbest dolaşımını hedeflemektedir. Bu durum öncelikle markaların sınırları aşmalarıyla başlamıştır. Coca Cola, Mc Donald's, Sony, Algida gibi markaların ürünleri sadece bir veya bir kaç ülkede değil tüm dünyada tanınır ve satılır ürünler haline dönüşmüştür. Bir evdeki malların değişik ülkelere ait mallar olmaları artık doğal hale gelmiştir. Küresel kapitalizm için yerel üreticinin fazla önemi yoktur. Pazarlama ve satış yöntemleriyle yerel üretici rakip olmaktan çıkmaktadır:

Komünist: Görmüyon mu, konfeksiyon çıktıktan sonra terzilerin, süper marketlerden sonra bakkalların, büyük gırgırlardan sonra küçük balıkçıların halini. Büyük dondurmacı küçük dondurmacıyı yutar. Özetle büyük sermaye küçük sermayeyi yutar. Hep beraber bi denizde yaşayıverelim demezler (Aksu, 2007: 108).

Aslında dondurma kartellerinin Ali Bey gibi küçük dondurma üreticileri ve satıcıları ile ilgili açık bir mücadelesi yoktur. Onlar mallarını etkili satış ve pazarlama

yöntemlerini kullanarak sattıklarından küçük üretici doğal olarak yok olmaktadır. Kapitalizm bu süreçte büyük sermaye lehinde iş görmektedir. Böylece küçük üreticilerin yok olması bu sürecin sonuçlarındandır. Filmde bu olgular sıradan insanın günlük yaşamından resmedilerek mizahi tarzda anlatılmaktadır. Yeni gerçekçi sinemacılar, yaşamın gerçeğe en yakın görünümünü yakalayıp sunmayı amaçladıklarından, zaten stüdyo yapaylığına, ünlü oyunculara, alışlagelmiş senaryolara, yapmak istedikleri filmlerin doğası gereği karşıdrlar. Ama yine de, parasal sınırlılıklar yeni gerçekçi filmlerin yalın, açık seçik bir anlatım kazanmasında etkili olmuştur. (Marcorelles, 1973: 38).

Yeni Gerçekçilik ve Doğal Oyuncular

Yeni gerçekçi sinema akımında kameralar sokağa taşınmış ve gün ışığı kullanılmıştır. Belgesel filmlerini andıran kadraj kullanımı ve serbest kamera hareketleri bu filmlerin en dikkat çekici özellikleridir. Bu filmlerde insan davranışları ve yaşam biçimleri ayrıntılı olarak ele alınmış, sosyal sorunları ele alan konular işlenmiştir. Filmlerin dokusu profesyonel olmayan oyuncuların doğaçlama söz ve hareketlerinden oluşmaktadır. Yeni gerçekçilik akımına göre sinema sıradan insana yönelmelidir. Gerçek yaşam yansıtılmalı ve kapıların dışında çekimler yapılmalıdır. Böylece kamera sokağa taşınarak stüdyo tarzı çekimlerden uzaklaşmıştır. Yapay ışık yerine doğal ışık kullanılmıştır (Biryıldız, 1998: 66).

Dondurmam Gaymak filmi gerçek yaşamı ve sıradan insanı yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Filmdeki bütün konuşmalar Ege ağzı ile yapılmaktadır. Ege ağzında konuşmalar hızlı ve mizahi bir tarzda yapılmaktadır. Kısa cümleler kullanılmakta ve cümle sonundaki yüklem yuvarlatılarak cümle bitirilmektedir. Bu durum insanların birbirlerine yaptıkları muhabbetin sevimli görünmesine yol açmaktadır. Bu konuşmalar filme doğallık katmakta ve filmdeki sahnelerin daha gerçek görünmesine yol açmaktadır.

Yeni gerçekçi filmlerde profesyonel olmayan oyuncular seçilmektedir (Bazin, 2007: 175). İlk kez aktörler yerlerini gerçek ve doğal karakterlere bırakmışlardır. Bu filmlerde gerçek mekanlar, sıradan diyaloglar kullanılarak hikaye anlatılmaktadır. Aslından oyuncular gerçek hayatta yaşadıklarını perdede tekrar etmektedirler. Böylece oyuncuların kendilerini oynadıklarından fazladan bir şey oynamalarına gerek

duyulmamaktadır. Yönetmen bu doğrultuda şunu öne sürmektedir: Halen Ege’de kadim Ege kültürünün izleri bulunmaktadır ve bunun sonucunda Ege insanın gelenekleri görenekleri, yaşam tarzı ve oyunculuk yetenekleri devam etmektedir.

Dünya tiyatrosunun çıktığı coğrafyanın Ege olduğunu biliyorum. Özdemir Nutku'nun *Tiyatro Tarihi* kitabından tutun Metin And'a kadar. Dünyanın ilk tiyatrosu Manisa Sardes'tedir. Ege'de nereye eşelerseniz eşeleyin mutlaka bir amfi-tiyatro ile karşılaşsınız. Ege'nin kahvelerinde, meyhanelerinde çok estetik, çok gırgır şamata ve stres yaşatmayacak güzel bir muhabbet olduğunu bilirim. Ege'nin insanının özgüveninin de çok iyi olduğunu bilirim. Dolayısıyla da kameranın karşısında sıkıntı yaşayamayacaklarını, stres yaşayamayacaklarını da biliyordum. Biraz da bunu “Ege şovenizmi” olarak algıladılar. Ya bu kırmış kafayı, memleketine bir şeyler götürmek istiyor. Bir taraftıyla da öyle tabi. Nasıl bir sanayici, bir bürokrat ya da zengin olmuş bir adam memleketine gidip okul yaptırır, fabrika yaptırır. Ben de normal insandan biraz daha fazla kitap okuyup daha fazla bilgi ve tecrübe biriktirdim. Ve bu birikimimi doğal olarak memleketime taşımak gibi bir memleketçi yanım vardı. Ama bu bir saplantı değildi. Mesela Çorumlu olsam muhtemelen böyle yapmazdım filmimi. Çorum'u bilmiyorum. Ya da Güneydoğulu olsaydım, yapmazdım. Daha farklı toplumsal şeyleri, zihniyetleri olan bölgeler... Dolayısıyla, birincisi, çalıştırdığım insanların bölgesinden bir insanım. İkincisi, çalıştırdığım insanları biliyorum. Üçüncüsü, bu topraklarda tiyatro geleneğinin 3000 yıl öncesine uzandığını biliyorum. Sadece kamera karşısında rahatlamaları, stres yaşamamaları, doğal olmaları için sekiz haftalık bir workshop yaptık. Bu workshop içerisinde de bir eğitimden geçtik. Birbirimizi eğitimden geçirdik. Sete çıktığımızda onlar bir profesyonel oyuncululuğa hazırdılar.⁶

Oyuncuların halkın arasından seçilmesi çabası gerçekliği olduğu gibi yansıtmak düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu çabanın nasıl gerçekleştirildiğini Yüksel Aksu şöyle anlatmaktadır:

Sekiz hafta ön hazırlık yaptık. Mekan ve oyuncu araştırması... Belde hoparlörlerinden belediyelerden ve işte cami hoparlörlerinden "Dondurmam Gaymak çekilecektir. Artiz olmak isteyenler köy meydanında toplansınlar gayrik şekilde ilanlar verdik. Parkta toplansınlar. Neresiyse oranın ünlü veya kamusal yeri neresiyse orada toplanın, diye ilanlar verdik. Büyük bir bölümünü tanıyorum zaten. Kuyruk oldular. Elimizde küçük kameraları... Özgeçmişlerini, yaşlarını, zevklerini tanıtıcı küçük

⁶ G. Uslu ve makale yazarının yönetmen Yüksel Aksu ile yaptığı mülakattan alınmıştır.

küçük çekimler yaptık. Sonra bunların içerisinde senaryoya uygun olan insanları seçtik ve takribi elli küçük yan karakterimiz var senaryoda. Yüz elliye yakın insan seçtik. Bunların içinden disiplinli olanları ve işte deneylerle, testlerle en iyi elli taneyi seçip çalışmalara başladık. Burada zaten sınav sistemi gibi falan yapmadık. O seçilen yüz elli kişiden yüz ellisi de elinden geldiği kadar çalışmalara kurslara katıldılar. Önce bir lisenin tiyatro salonu vardı. Orada başladık. Sonra bahçesine çıktık. Sonra gerçek mekanlarda camiye cami, tütün tarlasıysa tütün tarlası, üzüm bağısya üzüm bağı... Böylelikle, oynayacak olanlar gittikleri zaman mekan ve atmosferi yadırgamasınlar diye; işte okulun bahçesinde herkes seyretmeye başlayınca herkesin içerisinde de rahat davranmaya başladılar. Sonra da, bizatihi mekanlarda yadırgamasınlar diye, mekanların da içinde provalar yaptık. Ayrıca ekip onlar için uzaktan gelmiş, böyle kameralar, ışıklar, panterler, ekipmanlar böyle bir sürü astronot gibi adam değildi. Onlar mahalleden birisi gibi oldular kurs süreci döneminde. Öyle karşısında bir kameraman yoktu. Eyüp vardı. Karşısında bir yönetmen yoktu. Bizim oğlan vardı. Yüksel abi vardı veya bizim oğlan Yüksel vardı. İşte karşılarında Mehmet Ali Alabora vardı. Dünya starı. Fakat onlardan biri gibi. Memed Ali, Memed Ali demeye başladılar. Beraber yedik içtik öğlen yemekleri yaptık falan. Böylelikle küçük bir mahalle kurduk. Hareket halinde bir mahalle, bu mahalle çekim sırasında artık kendileriydi. Ve rahatça kameranın önünde çatır çatır oynadılar.⁷

Yeni gerçekçilik sinema akımının yapısı itibariyle yıldız kavramına karşıdır. Oyuncudan ziyade sıradan insanları çekerek gerçekliği hedef almaktadır. Bu nedenle filmde yeni gerçekçilik akımına gönderme yapılarak "bu iş sanatçıların, oyuncuların tekelinde değildir, herkes oyuncu olabilir" mesajının verilmesi amaçlanmıştır. Yönetmen filminde profesyonel oyuncuların yerine sıradan insanlara yer vermesi üzerine sanatçılardan tepki alıp almadığı sorusuna ise şu cevabı vermiştir:⁸

Hayır tam tersine sanatçı arkadaşlarımdan büyük destek aldım. Başta da çok büyük bir destek aldım. Başta Mehmet Ali Alabora, Alper Kul Şeyde Mahsun'un dizisinde oynuyordu. Artı şu andaki bütün sanatçı arkadaşlarımdan... Neden? Akıllı ve zeki olanlardan çok destek aldım. Biz halkın kültür ve sanata müdahil olmasını istemek zorundayız. Bu cumhuriyetin de hülyasıydı. Dünya aydınlanmasının da hülyasıydı. Onun için köy enstitüleri, halk evleri, halk odaları kuruldu. Onun için de o kurumlardan Fakir Baykurtlar, Bekir Yıldızlar, Yaşar Kemaller yetişti. Cumhuriyetin

⁷ G. Uslu ve makale yazarının yönetmen Yüksel Aksu ile yaptığı mülakattan alınmıştır.

⁸ G. Uslu ve makale yazarının yönetmen Yüksel Aksu ile yaptığı mülakattan alınmıştır.

birinci kuşağı; İstanbul'dan Anadolu'ya inmiş, İstanbullu münevver, aksiyoner aydın tipidir. Yirmi yıl sonrada kendi dinamikleriyle kendi aydınını üretmiş, gündüzleri öğrencilerine okuma yazmayı öğreten öğretmenler, geceleri romanlarını yazıyorlardı. İşte gündüzleri tahkikata giden savcılar geceleri o bölgenin folklorunu derliyordu, türkülerini notasyona döküyordu. Bu bir Anadolu aydınlanması hareketidir ve benim filmim bunlardan bir tanesidir. Daimiyetlerinden bir tanesidir. Bunu şunun için öneriyoruz. Herkes Robert De Niro olamayabilir. Ama herkes oyuncu olabilir. Herkes Münir Nurettin olamayabilir. Herkes, işte atıyorum, Zeki Müren, neyse en popüler sanatçı veya en değerli sanatçı kafalarında. Ama herkes şarkı söyleyebilir. Bu şu demek. Eğer herkes şiirle ilgilenirse Türkiye'de şiir kitabı şimdi beş yüz satmaya başladı. Bu normalde altmışlı yıllarda bir kasabanın tirajı. Yani herkes şiirle ilgilenirse o zaman Nazım'ı daha çok anarlar ve daha çok severler. Ya da Necip Fazıl'ı. Herkes oyunculukla ilgilenirse, işte saat beş buçukta görevi bitmiş bir memur, bir işçi veya bir rençber... Akşam ne yapıyor? Sekiz saat televizyonun karşısında yemekten sonra? Halbuki toplanıp bir tiyatro grubu kursalar ve bir oyun kursalar ve o oyunu da sahneleseler muhtemelen Ferhan Şensoy'u daha çok izlemeye giderler. Veya devlet tiyatrosu turnesine gelenleri daha çok izlemeye giderler Sanatsal üretimin içerisinde olan halk tüketimin de içinde olur. Böylelikle tiyatrolar da boş kalmaz, sinema salonları da boş kalmaz. Bu, bilgi üreten bir şey. Aksi takdirde akşama kadar paparazzi izlerler. Sanatçı deyince de akla Laila'dan çıkan insanlar akla gelmeye başlar. Onları da yadırgamıyorum. Başka bir şey. Buradaki önerme bu, bir. İkincisi, sanat ve kültür artı sosyal bilim uzmanların tekelinde değildir. Hatta fiziki bilimler fen bilimleri de uzmanların tekelinde değildir. Şimdi siz, Allah korusun, bir yerde yaralandınız. Doktor mu bekleyeceksiniz ilk yardım için. Müdahale edecek kadar ilk yardım bilmelisiniz. Ne bileyim radyoyu tamir edecek kadar, musluğu tamir edecek kadar fizik bilgisi oluyorsa insanlarda oynayabilecek kadar da tiyatro bilgisi veya şiir bilgisi, sanat bilgisi olmalı. Bu olursa, Türkiye'de, ki dünyanın önemli ülkelerinden bir tanesi, bir otuz yıldır kültür ve sanata hiç yatırım yapılmıyor. Sadece devlet ne yapıyor? Taşıyıcı oluyor. Devlet tiyatrosunda, bilmem nerde. Halbuki Anadolu'da mevcut olan o bütün potansiyelini tetiklemek önemli olan. Yaşar Kemal ilkokul mezunu değil mi? Benim bildiğim kadarıyla. Öyle değil mi? Dünya çapında romancı çıkarttı. Demek ki, bu memleketin damarında...⁹

Aksu toplumun sanatla ilgilenmesi için sanatın herhangi bir dalıyla uğraşması gerektiğini ileri sürmektedir. Anadolu'nun her yerindeki potansiyel sanatçıları ortaya

⁹ Yazarın Notu: Yaşar Kemal Ortaokul son sınıftan terk etmiştir.

çıkarmak gerektiğini söylemektedir. Dondurmam Gaymak filmi bu çabalardan yalnızca birisidir.

İntihar: Toplumsal ve Kişisel Felaket

Yeni gerçekçilik akımının özelliklerinin birisi olan hümanizm, iyimserlik ve hoşgörü esasına dayanmaktadır. İnsanlığın var olan en önemli şey olduğunu ve insana yarışır şekilde bir yaşam ile düşünmeye ulaşmak için bir çaba gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. *Dondurmam Gaymak* filminde iyimserlik ve hoşgörü Anadolu insanının en önemli hasletleri olarak ön plana çıkarılmak istenmiştir.

Filmde hümanizm çerçevesinde Anadolu kültüründe önemli yer tutan İslam kültürü ve tasavvuf kültürüne de değinilmiştir. İslam kültürü örneklerinden sayılabilecek sahneler mevcuttur. Örneğin ezan okunduğunda içki içmekte olan bir grubun ezan okununca içkilerini saklayıp kendilerine çeki düzen vererek "Aziz Allah" demeleri dikkat çekicidir. Burada Ege kültüründe İslam dinine karşı hoşgörü vurgulanmaktadır.

Filmde hümanist bakış açısı ile insanın iç dünyasının sorgulanması söz konusudur. Örneğin filmde dört kez tekrarlanan "Bir cinnet her şeyi halleder" sözü insanın cinnet halinde yaptıklarından sorumlu olmayacağı düşüncesini tehditvari bir deyişle vurgulamaktadır. Burada gösterilen "her şeyin halledilebileceği" düşüncesi ile Ali Bey'in kendi etrafındaki küçük dünyasını yıkabileceği, bozabileceği ve sınırlı da olsa bir mücadele çabası içinde olacağıdır.

Tasavvuf kültüründe insanın ruhsal yaşamını temel alan bir öğreti söz konusudur. İnsanın iç dünyasında kendisiyle hesaplaşmasını ele alan sahnelerde filmin ana karakterinin bir yaşlı adam ile konuşması tasavvuf geleneğine göre insanı çevresi ile birlikte kamuya ait olarak ele almaktadır:

İçten içe değil dıştan dışa bütün intiharlara yönelik bir mesajdır benim için. Bütün depresiflere, bütün ızdıraplılara, müzdariplere doğrudan bir mesajdır. Albert Camus intiharla ilgili şey der: "İntihar bir özgürleşmedir." Çünkü insan bu dünyaya gelişini tercih edemeyebilir. "Ama gidişinin tercihini kendisi yapabilir. Yaparsa da bu özgürleşmedir," der. Gençlik yıllarımda varoluşçulukla ilgili çok okudum. Ben bu düşünceye katılmıyorum. Birincisi hem ilahi dinlerin hem de modern hukukun önerisi olan beden kamusalılığına inanıyorum. Yani can ve beden bence toplumsaldır.

Orada da ihtiyar zaten açıklıyor. Mesela intihar etmiş birisine soruşturma açılır modern hukukta kurtulduğu zaman, niye yaptın falan diye. Çünkü beden kamusaldir, ruh da kamusaldir. Niye? Orada söylüyor. Ya "Seni emziren annenin bu bedende hakkı var, sana bir bardak çay ısmarlayan arkadaşının da hakkı var" Şimdi, siz intihar edip de topuk kaçtım huzura erdiniz, yaparsınız . Gerisin geri bir sürü ağlayan ve üzülen, çıldıran insanları bırakırsınız. Bunu bencillik olarak görüyorum. Ama tam o sırada o bilinç insanda olur mu olmaz mı? Allah kimseyi düşürmesin. Aklına da getirmesin. Ama bir arkadaşım -bir psikiyatrist- o diyalogları terapi amacıyla kullanıyorum, diyor. Hem ilahi dinlerin önermesidir o, hem de modern hayatın önermesidir. Ayrıca devam eden bırak her şeyi der işte insan, zeytinyağlı çalı fasulyesinin, sarımsaklı cacığın tadını bırakıp canına kıyar mı der. Hazzı, haz duygusunu önerir. Onu da bırak der. Ölüm zaten kesin der, hayat ise ihtimal. Kesin olanın değil de ihtimalin peşine düş, der. Nereden bileceksin yarın ne olacağını falan, der . Dolayısıyla ölüm kesin, sadece ölüm kesin, der. Ölümden zaten kaçış yok. Ve depresyona bir önermedir. Benim orada anlatmak islediğim... Onu oynayan Memed amca eski bir briketçidir ve şofördür. Şimdi biraz rençber biraz emekli bir hayatı var. O bölgenin en zeki insanlarından birisidir. Altmışlı yıllarda TİP'in kurucularındandır, bizim kasabada. Yani yetmiş yaşında şu anda ama ilk sosyalist partiyi o kasabada kuranlardan birisidir. Çok zeki çok duyarlı. Aslında kendisi de oranın bilgesi. O karakter senaryoda benim içim mutasavvuflara tekabül eder. Yani vardır ya, beldenin bir delisi bir de velisi vardır. Özlü sözleri, veciz sözleri, görgüsü. O ta işte Anadolu'nun 5000 yıllık kültürünü bünyesinde damıtmış insanlara benzer onlar. Üzerlerinde panteizm vardır. Hem Allah inancı hem de insan sevgisi vardır. Aslında bir tür Bektaşî dervişidir, bir tür tekke erbabıdır, bir tür. Hani Nazım'ın bir lafı vardır ya: "Kitaptan öğrenmeyenler topraktan öğrenirler." Toprağı okurlar, mevsimleri okurlar. Hayatı okurlar. O okumanın üzerinden de saptamalar yaparlar ki can alıcı saptamalardır. Demin .. O kişi mutassavvuftur, tasavvuf erbabıdır. Orada sanki Mevlana gibi değil de Yunus Emre gibi konuşsun istedim. Mevlana'da çünkü daha medrese dili var. Oysa biraz Yunus Emre gibidir. Bektaşî dervişî gibi... Hacı Bektaş gibidir.¹⁰

Panteizme göre Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasında vardır. Her şey Tanrı'dır. İnsan sevgisinin temeli buradadır. İnsan da, doğadaki her şey de Tanrı'nın bir parçası olduğundan ona saygı gösterilmeli, hatta kutsanmalıdır. Yönetmene göre Anadolu'nun kültür geçmişinde hem tek Tanrı inancı hem de tüm tanrıçılık inancı bulunmaktadır. Bu inanç şekilleri Anadolu

¹⁰ G. Uslu ve makale yazarının yönetmen Yüksel Aksu ile yaptığı mülakattan alınmıştır.

kültüründe yoğrulmuş ve içselleştirilmiştir. Filmde bu görüş doğrultusunda Anadolu kültürüne gönderme yapılmaktadır.

Sonuç

Ege insanının oluşturduğu kültür ile günümüzde kadim Ege kültürünün Anadolu kültürü üzerindeki etkilerini filmdeki sahnelerde ve Yüksel Aksu'nun sözlerinde bulmak mümkündür. Ege insanının gelenek ve göreneklerinde, yaşam tarzı ile yaşama bakışında kadim Ege kültürünün izlerine rastlanılmaktadır. Bu filmde oyuncu yerine sıradan insanların seçilmesi ve bu kültürün dolaylı olarak verilmesi yerine doğrudan, o yörenin insanlarıyla aktarılması dikkat çekmektedir. Böylece yönetmen yeni gerçekçilik akımının en önemli özelliği olan gerçekliği oluşturmayı amaçlamaktadır. Kadim Ege kültürünün izleri günümüzdeki Ege insanına kadar taşınmıştır. Bu nedenle bu yörede yaşayan insanlar diğer oyuncular gibi bir filmde oynayabilirler. Yönetmen bu düşünceden hareketle döküman-drama tarzında bir film yapmak istemiştir. Yerel kültür ile dayatılan küresel kültürün hesaplaşmasını işleyerek yerel kültürün hümanizme ve insan ruhuna daha yakın olduğunu vurgulanmaktadır. Filmde binlerce yıldır süregelen tasavvuf kültürü ile yoğrulan gelenek ve görenekler sayesinde insan ruhunun ve bedeninin bir kamusal varlık olduğu belirtilmektedir. Yönetmen bu filmde Ege insanının kendine has bir kültür ve yaşam tarzı oluşturduğunu ön plana çıkarmıştır.

Bütün bunlara dayanılarak denilebilir ki, yeni gerçekçi sinema akımı tarzıyla yapılan *Dondurmam Gaymak* filmi, gerek içerdiği kültürel unsurlar, gerekse Ege kültürünü mizahi tarzda anlatması nedeniyle Türk sinemasında önemli bir yer edinmiştir.

Kaynakça

- Aksu, Y. (2007). *Dondurmam Gaymak*. İstanbul: Say.
- Bazin, A. (2007). *Sinema nedir?* (Çev. İ. Şener). İstanbul: İzdüşüm.
- Biryıldız, E. (1998). *Sinemada Akımlar*. İstanbul: Beta.
- Brunetta, G. P. ve Jeremy, P. (2003). *The History of Italian Cinema*. New Jersey: Princeton.

- Hall, S. (1991). The Local and the Global: Globalization and Ethnicity. Anthony D. King (Der.) *Culture, Globalization and the World System* içinde. New York, Macmillan.
- Marcorelles, L. (1973). *Living Cinema, New Directions in Contemporary Film-Making*. London: Ailen ve Unwin Ltd.
- Verdone, M. (1967). Yeni Gerçekçilik; Mirası ve Sinema Düşünceleri. *Yeni Sinema* içinde. İstanbul: Sinematek Derneği.
- Viscenti, G. (2008). *Sinemanın Yüzyılı* (Çev. Engin Ayça). İstanbul: Evrensel Basım Yay.